

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС; КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.85

DOI: 10.36550/2522-9230-2023-14-172-178

Рогатинська Ніна Зіновіївна,
доктор юридичних наук,
завідувач кафедри кримінального права та процесу
Західноукраїнського національного університету
e-mail: n.rohatynska@wunu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-0617-6114>

Костюкевич Олександра,
студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА І ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

У статті проаналізовано поняття злочинності неповнолітніх, кількісно-якісні характеристики даного явища. Кількість виявлених неповнолітніх, які вчинили кримінальні правопорушення, зменшується стійкою тенденцією, і це може бути пояснено кількома факторами. По-перше, загальна кількість населення поступово зменшується, а найбільше скорочується частка неповнолітніх серед них. По-друге, останнім часом правопорушення, включаючи ті, що вчинені неповнолітніми, реєструються лише у випадку, коли злочинець неповнолітній ідентифікований. По-третє, злочинність неповнолітніх є високолатентною, особливо та, що стосується кримінальних проступків та злочинів невеликої тяжкості. Охарактеризовані риси неповнолітніх правопорушників це зокрема морально-психологічної та емоційно-вольової сфери: скептичність і байдужість щодо інших, відсутність інтелектуальних інтересів, емоційна нестійкість, дуже низький рівень законослухняної поведінки, жорстокість, підозрілість, тривожність, депресивність, низький самоконтроль, гіперзбудженість, фрустрація і низька самооцінка.

Характерними ознаками неповнолітніх злочинців є наявність психічних відхилень, які включають хронічний алкоголізм, психопатію, розумову відсталість (олігофренію), наркоманію, статеві розлади та інші.

Одним із найважливіших аспектів статті є вивчення причин та умов злочинності неповнолітніх разом, у комплексі, оскільки вони не можуть бути досліджені ізольовано один від одного

Визначено види та заходи профілактики щодо злочинності неповнолітніх.

Ключові слова: злочинність неповнолітніх, причини та умови, заходи запобігання, профілактика.

Rohatynska N., Kostiukova O. CRIMINOLOGY CHARACTERISTICS AND PREVENTION OF JUVENILE CRIME

The article analyzes the concept of juvenile delinquency, quantitative and qualitative characteristics of this phenomenon. The number of detected juveniles who have committed criminal offenses is decreasing in a steady trend, and this can be explained by several factors. First, the total number of the population is gradually decreasing, and the share of minors among them is decreasing the most. Secondly, recently, crimes, including those committed by minors, are registered only when the minor offender is identified. Third, juvenile delinquency is highly latent, especially misdemeanors and misdemeanors. Characterized features of juvenile delinquents include, in particular, the moral-psychological and emotional-volitional sphere: skepticism and indifference towards others, lack of intellectual interests, emotional instability, a very low level of law-abiding behavior, cruelty, suspiciousness, anxiety, depression, low self-control, hyperexcitability, frustration and low self-esteem

Characteristic features of juvenile criminals are the presence of mental disorders, which include chronic alcoholism, psychopathy, mental retardation (oligophrenia), drug addiction, sexual disorders, and others.

One of the most important aspects of the article is the study of the causes and conditions of juvenile delinquency together, in a complex, because they cannot be studied in isolation from each other

The types and measures of prevention of juvenile delinquency are defined.

Key words: juvenile delinquency, causes and conditions, prevention measures, prevention.

Постановка проблеми. Злочинність неповнолітніх за всіх часів є актуальною проблемою суспільства. Даний вид злочинності має свою специфіку, що зумовлюється соціально-психологічними особливостями та підвищеною увагою суспільства до даної категорії осіб. Тому як один із пріоритетних

напрямів державної політики є запобігання злочинності серед неповнолітніх, яке закріплене у законодавстві України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Злочинності неповнолітніх у цілому та в її окремим видам приділяли увагу такі науковці як: О.М.Бандурка, Є.М.Блажівський, Ю. С. Завгородня, О.М.Литвинов, А. П. Закалюк, О. М. Литвак, В. В. Голина, О. С. Стеблинська, Н. С. Юзікова, В. Б. Харченко, О.О. Ходимчук та ін. Названі вчені зробили вагомий внесок як у вивчення детермінант злочинності неповнолітніх, так і розробку заходів протидії кримінальним правопорушенням неповнолітніх.

Мета статті полягає у вивченні особливості кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень неповнолітніх, спричинені їх певними особистісними рисами та правовим статусом у суспільстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема злочинності серед неповнолітніх завжди була та залишається актуальною з точки зору правової та суспільної сфер. Це свідчить про загальні тенденції сучасної злочинності та її майбутній розвиток, а також про стан морального здоров'я суспільства.

Неповнолітні правопорушники становлять своєрідну типологічну групу, відрізняються від дорослих злочинців як за характером і ступенем суспільної небезпечності вчинюваних кримінальних правопорушень, так і за особистісними рисами, а саме – недостатньою соціальною зрілістю та незавершеністю інтелектуально-вольового розвитку [3].

Кримінальна активність неповнолітніх набуває протиправного характеру лише у чітко регламентованих кримінальним законом вікових межах: від 14 до 18 років [9]. Тобто це розгляд від нижньої межі кримінальної відповідальності (14 років), до кримінальної відповідальності на загальних підставах (від 16 до 18 років) [5, с. 173]. Вік неповнолітніх є важливою біологічною характеристикою, яка впливає на соціально-психологічні особливості розвитку злочинності серед них. Це також має значення для розробки ефективних засобів запобігання злочинній поведінки у цієї категорії людей.

Злочинність неповнолітніх, порівняно зі злочинністю дорослих, характеризується підвищеною латентністю. Адже в багатьох випадках діяння, які вчинили особи, котрі не досягли вісімнадцяти років, сприймаються як дитячі пустощі, про які, зазвичай, не прийнято повідомляти у правоохоронні органи. За експертними оцінками, рівень злочинності неповнолітніх у 3–4 рази перевищує офіційно зареєстрований [11, с. 207].

Зменшення рівня неповнолітньої злочинності. Якщо брати до уваги статистику починаючи з 1992 року і по сьогодні, то відбувається щорічне зниження в середньому на 1-2% [14].

Кількість виявлених неповнолітніх, які вчинили кримінальні правопорушення, зменшується стійкою тенденцією, і це може бути пояснено кількома факторами. По-перше, загальна кількість населення поступово зменшується, а найбільше скорочується частка неповнолітніх серед них. По-друге, останнім часом правопорушення, включаючи ті, що вчинені неповнолітніми, реєструються лише у випадку, коли злочинець ідентифікований. По-третє, злочинність неповнолітніх є високолатентною, особливо та, що стосується кримінальних проступків та злочинів невеликої тяжкості.

Останнім часом спостерігається збільшення кількості кримінальних правопорушень проти власності, таких як крадіжки, грабежі та розбої. У той же час, кількість протиправних дій, вчинених з застосуванням зброї та технічних засобів, зростає разом із поширенням корисливо-насильницької мотивації серед неповнолітніх.

Відмічено тенденцію переміщення місця вчинення кримінального правопорушення неповнолітніми з вулиць, громадських установ до приміщень, зокрема до помешкань сім'ї, сусідів, інших осіб, а також до гаражів, будівельних майданчиків, місць розташування виробництв, навчальних закладів, торгових точок, особливо з продажу алкогольних напоїв [10].

Найчастіше неповнолітні вчинюють кримінальні правопорушення у вільний від навчання час у навчальні дні (з 15:00 до 24:00 години). За даними дослідників, «пік» злочинних виявів припадає на 20:00-21:00 годину [5].

Щодо географії, то дослідники зазначають, що злочинність неповнолітніх більш поширена в містах, ніж у сільській місцевості. Проте сільська місцевість має високу латентність [7, с. 475].

Значна кількість кримінальних правопорушень вчиняється неповнолітніми, що перебувають у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння.

Виникнення нетрадиційних проявів кримінальної поведінки серед неповнолітніх стало досить поширеним в Україні. Ці прояви включають ритуальні вбивства, змушування до самогубства, вандалізм тощо. На території країни діє значна кількість невеликих груп, які мають сектантське та культове забарвлення, при цьому більшість учасників цих груп є неповнолітні.

Збільшення випадків вживання наркотиків, пияцтво, токсикоманія, проституція, небажання займатись суспільно корисною працею, поширення венеричних захворювань та СНІДу.

Зростання кількості осіб, що мають психічні відхилення від норми. Характерними ознаками неповнолітніх злочинців є наявність психічних відхилень, які включають хронічний алкоголізм, психопатію, розумову відсталість (олігофренію), наркоманію, статеві розлади та інші. Ці відхилення в рамках особистості впливають на здатність розуміти осудність вчинку. За даними О. О. Ходимчука, які не втратили актуальність і сьогодні, особами з психічними аномаліями розвитку вчиняється понад 36,9% насильницьких

кримінальних правопорушень проти особи, серед яких домінують умисні вбивства (48,8%), статеві кримінальні правопорушення (17,8), поєднане з насильством хуліганство, (16,7%), умисні тяжкі тілесні ушкодження (16,0%) [15].

Неповнолітні злочинці все частіше вступають у злочинні групи, які стають дедалі більш організованими. Зазвичай такі групи починаються як передкримінальні формування, які поширюють аморальні цінності. Ці групи переважно мають корисливу спрямованість.

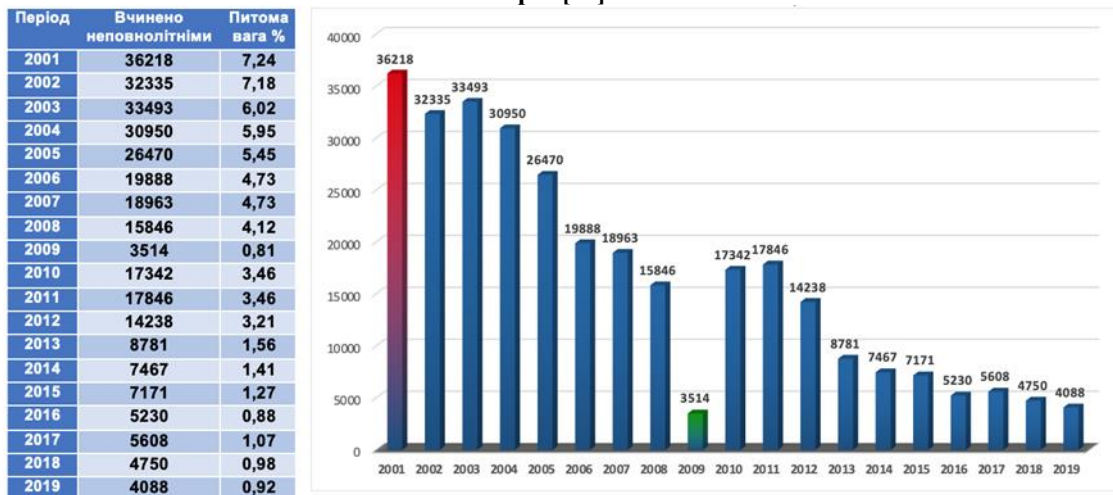
Неповнолітня злочинність відображає внутрішню структуру, що включає різні групи та види кримінальних правопорушень, вчинених на певній території за певний час.

Найбільш поширеними видами правопорушень серед неповнолітніх є крадіжки, грабежі, розбої, хуліганство, незаконне заволодіння транспортними засобами, зґвалтування, злочини у сфері обігу наркотичних засобів та тілесні ушкодження. Останнім часом спостерігається зростання кількості тяжких злочинів, що характеризуються особливою жорстокістю.

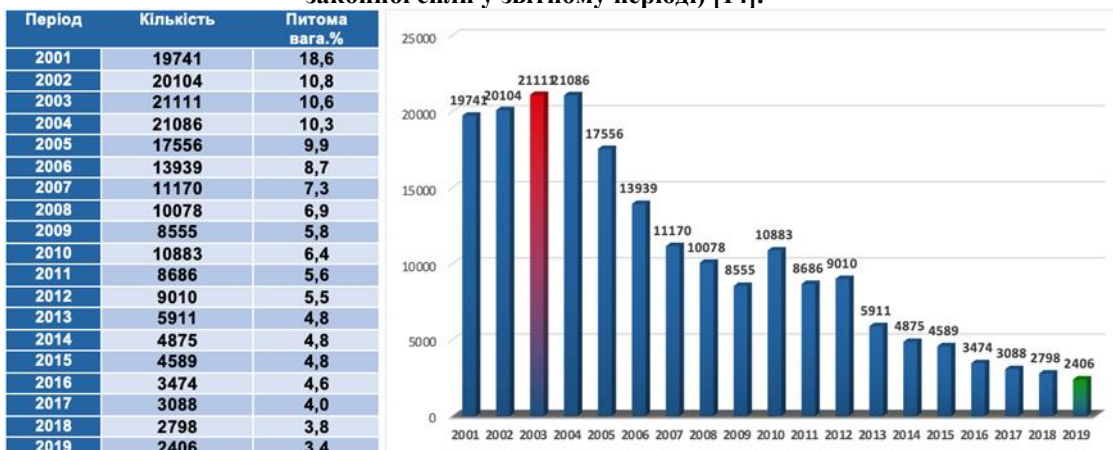
Офіційні статистичні дані свідчать про те, що 30-36 % неповнолітніх скоюють кримінальні правопорушення разом із дорослими, 60-75 % - у складі групи недалеко від місця проживання чи навчання, 10-15 % вчиняють суспільно небезпечні дії у стані алкогольного сп'яніння.

У 80 % випадків кримінальним правопорушенням передувє девіантна поведінка: вживання алкоголю, наркотиків, ранні сексуальні стосунки, прояви вандалізму [4].

Кількість кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, або за їх участі за 2001-2019 рік [14].

Кількість засуджених неповнолітніх (кількість осіб, судові рішення щодо яких набрали законної сили у звітному періоді) [14].

Проаналізувавши звіти Генеральної прокуратури України протягом 2021 року в Україні неповнолітні скоїли більш як 3,5 тисячі кримінальних правопорушень. На профілактичному обліку стояли 1800 дітей, і ще понад 100 перебували під вартою. Зокрема, це такі категорії, як діти-утікачі, діти засуджені судом до покарання не пов'язаного з позбавленням волі, діти які звільнені рішенням суду від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру, діти які звільнені зі спеціальних виховних установ, діти, які вчинили домашнє насильство — так звані діти-кривдники. Основні статті за

якими засуджені підлітки — неодноразові крадіжки, розбій, нанесення тяжких тілесних ушкоджень, зґвалтування й вбивства [2].

Мотивація злочинності неповнолітніх за змістом і об'ємом більш обмежена, ніж у дорослих злочинців, що пояснюється інфантилізмом (недорозвиненістю), соціально-рольовими і соціально-психологічними властивостями осіб до 18 років [1, с. 99]. Мотиви протиправної поведінки неповнолітніх включають спонукання до хуліганства, корисливості, заздрості, помсту, ревності, а також безглуздий, іноді нерозумний намір вчинити протиправне діяння.

Для неповнолітніх правопорушників характерними є такі риси морально-психологічної та емоційно-вольової сфери: скептичність і байдужість щодо інших, відсутність інтелектуальних інтересів, емоційна нестійкість, дуже низький рівень законослухняної поведінки, жорстокість, підозрілість, тривожність, депресивність, низький самоконтроль, гіперзбудженість, фрустрація і низька самооцінка [4].

Більшість неповнолітніх злочинців, на жаль, не мають достатнього рівня моральних цінностей, що були б передані їм в родині. Часто думають, що підлітки, які вчиняють кримінальні дії, є вихідцями з неповних сімей, але це не завжди вірно. Багато з них мають повні сім'ї. Проте у так званих неблагополучних сім'ях, де є постійні сварки, конфлікти, бійки, а батьки зловживають алкоголем та вчиняють правопорушення, зростає ризик, що діти підтримають таку поведінку. Для таких батьків є характерною повна відсутність педагогічних навичок до виховання [13].

Криминологи наголошують на таких негативних факторах, які вирішально впливають на формування особистості неповнолітніх, здатних у певних обставинах вчинити кримінальні дії:

- несприятливі умови виховання в родині;
- відсутність можливості у батьків забезпечити мінімально необхідні потреби своїх дітей. Більше ніж 30 мільйонів громадян мають доходи, що нижчі за прожитковий мінімум і тому часто у таких сім'ях з'являються почуття безнадійності, соціальної заздрості та невдоволення через складну матеріальну ситуацію. Якщо ж немає соціальної підтримки, то ці обставини можуть стати мотивацією для вчинення кримінальних дій, таких як крадіжки, хуліганство та інші;

- за даними досліджень, 30% випадків негативної поведінки неповнолітніх пов'язані з впливом дорослих злочинців, які підштовхують до антигромадської діяльності, такої як пияцтво, азартні ігри та пропаганда злочинницького життя;

- також тривала відсутність занять у неповнолітніх, що не закінчили навчання, може призвести до формування антигромадських поглядів та звичок. Крім того, проникнення норм жорстокості, культури сили, наркотиків та незахищеного сексу в середовище молоді є причиною конфліктів з ціннісними орієнтаціями суспільства.

Додатково до зазначених факторів, соціальні чинники сприяють формуванню криміногенної мотивації та злочинної поведінки серед неповнолітніх, включаючи:

- брак належного контролю з боку сім'ї та освітніх установ, що призводить до бездоглядності за поведінкою, оточення та вільним проведенням часу неповнолітніх;

- безпритульність неповнолітніх, що створює ситуації та підстави для кримінальних правопорушень. Більшість підлітків швидко покидає притулки через незадоволення умовами;

- низький рівень роботи освітніх установ, включаючи непрофесіоналізм, та нехтування індивідуальним підходом до виховання та навчання;

- розпад системи працевлаштування для підлітків;

- відсутність достатньої мережі клубних, спортивних і громадських установ для підлітків;

- збільшення частки дітей і підлітків із відставанням в інтелектуальному, вольовому та психічному розвитку.

Пріоритетним напрямком протидії злочинності неповнолітніх є індивідуальна профілактика. Загальні засади індивідуальної профілактики правопорушень закріплені в розділі III Закону України «Про профілактику правопорушень» від 29 грудня 2009 року. Під індивідуальною профілактикою розуміється система цілеспрямованого, організованого, з урахуванням педагогічних вимог, виховного впливу на свідомість, почуття, волю особи з метою усунення, нейтралізації, блокування у неї негативних і, одночасно, формування позитивних якостей, стереотипів і звичок законослухняної поведінки [12].

Загалом, залежно від об'єкта індивідуальної профілактики (ступеня педагогічної занедбаності підлітка), профілактичну діяльність можна поділити на чотири види: а) рання профілактика, тобто заходи переконання, подання допомоги неповнолітньому, який опинився у несприятливих життєвих умовах і вчиняє правопорушення некримінального характеру; б) безпосередня профілактика, тобто комплекс заходів, що значно зменшують (нейтралізують) можливість виникнення у неповнолітнього внутрішньої схильності до антисоціальної поведінки, яка може перерости у спрямованість подальшого становлення на злочинний шлях; в) профілактика на етапі злочинної поведінки (пенітенціарний вид профілактики); г) запобігання рецидивним проявам з боку неповнолітніх, які були раніше засуджені. (постпенітенціарний вид профілактики) [6, с. 3].

Заходи, які включає рання профілактика, полягають у:

- попередженні та усуненні серйозних порушень нормальних умов життя та виховання неповнолітніх. Це досягається шляхом нагляду та контролю за дотриманням правових норм, які регулюють

ці умови, а також шляхом надання різних форм соціальної допомоги, підтримки та захисту, що є необхідними для відновлення нормальних умов життя;

- усуненні джерел негативного впливу на умови життя та виховання неповнолітніх.

Заходи безпосередньої профілактики необхідні, якщо на попередньому етапі не було припинено формування в неповнолітнього схильності до правопорушень і він почав їх вчиняти.

Заходи щодо неповнолітніх, які виявлені за вчинення правопорушень незлочинного характеру:

- постановка на облік в органах, які здійснюють профілактику кримінальних правопорушень неповнолітніх, тривала виховна робота і контроль;

- громадський вплив за місцем проживання, навчання або роботи;

- влаштування до спортивно-трудова таборів, загонів і клубів;

- цивільно-правові заходи (відшкодування збитків).

Наступний етап профілактики, коли неповнолітній знаходиться на межі вчинення кримінального правопорушення через розвиток криміногенної мотивації. Саме тут використовуються щоденний, інтенсивний та демонстративний контроль за їхньою поведінкою, оточенням та проведенням часу.

Для запобігання рецидиву кримінальних правопорушень застосовуються такі заходи:

- діяльність правоохоронних органів, слідчих, прокурорів та суддів у виявленні та усуненні причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень неповнолітніми;

- виховно-профілактичний вплив під час судового розгляду справ;

- вилучення зброї та інструментів кримінальних правопорушень у раніше засуджених підлітків;

- підготовку засуджених, які звільняються з місць позбавлення волі, до життя на волі з точки зору права та моралі.

- трудове й побутове влаштування неповнолітніх, звільнених із місць позбавлення волі або засуджених до заходів, не пов'язаних із позбавленням волі, та контроль за їх поведінкою тощо [10].

Для здійснення індивідуальної профілактики злочинності неповнолітніми органами державної влади та громадськості потрібно вживати заходи щодо цілеспрямованого коригування відхилень у розвитку особистості на початкових етапах соціалізації, щоб не допустити вчинення неповнолітніми протиправних дій, а також злочинного рецидиву [8]. Щоб досягти цієї мети, необхідно:

- створити об'єктивну інформаційну базу щодо підлітків, які можуть бути включені до групи ризику, таких як наркомани, токсикомани, проститутки, жебраки, безпритульні, особи, які вчиняють різні правопорушення, схильні до хуліганства, вандалізму, активні члени неформальних угруповань з негативною спрямованістю та інші;

- забезпечити оперативну взаємодію між різними суб'єктами профілактики та посилити контроль за неповнолітніми;

- у ранньому віці важливо виправляти негативні риси характеру, життєві погляди та цінності, щоб уникнути формування антисоціальної поведінки у майбутньому. Для досягнення цієї мети необхідно залучити до процесу виховання не лише педагогів, але й психологів, працівників правоохоронних органів, працівників кризових центрів для молоді, громадських діячів, спортсменів та інших осіб, які зможуть вчасно допомогти і переконати підлітків, що належать до групи ризику, змінити свою криміногенну поведінку;

- ізолювати неповнолітніх з нестабільною поведінкою від впливу антигромадського цинічного оточення шляхом залучення до суспільно-корисних занять за інтересами;

- несення відповідальності посадових осіб за безпідставну відмову у прийомі неповнолітніх на роботу, а також за недотримання трудового законодавства щодо їх умов праці.

Висновки. Останніми роками відбулися зміни у тенденціях розвитку злочинності серед неповнолітніх. З одного боку, загальна кількість кримінальних правопорушень зменшилась, проте з іншого боку, зростає злочинна активність, все більше підлітків потрапляє у злочинну діяльність, збільшується частка тяжких і особливо тяжких злочинів, структура злочинності неповнолітніх розширюється на нові види кримінальних правопорушень, неповнолітні злочинці стають основним джерелом поповнення організованої злочинності та збільшується загроза суспільній безпеці внаслідок кримінальних правопорушень.

Загалом, можна виділити кілька причин, що призводять до девіантної поведінки неповнолітніх, і розподілити їх на три основні групи чинників:

- біологічні чинники, які визначаються впливом органічних і фізичних елементів;

- соціальні чинники: обставини, події, умови, процеси, які впливають на життя суспільства, громадян, включаючи дітей та підлітків;

- психологічні чинники - це відносини між людьми та особливості характеру цієї людини.

Аналіз стану злочинності серед неповнолітніх показує, що рівень кримінальних правопорушень зменшується, але потрібно враховувати високу латентність. Однак, це зниження не пов'язане лише з фактичним скороченням злочинності, а також з відсутністю реєстрації злочинів в регіонах з високим рівнем злочинності, таких як Донецька та Луганська області, Автономна Республіка Крим, а також з виїздом молоді за кордон. Структура злочинності неповнолітніх залишається корисливою, оскільки для багатьох молодих людей матеріальний успіх є головним критерієм життєвого успіху, що зумовлює вибір злочинного шляху.

Вивчення кримінологічних характеристик неповнолітніх злочинців необхідне для організації протидії кримінальним правопорушенням, розроблення систем заходів державних установ і громадських

організацій з метою попередження негативних явищ та процесів, що породжують злочинність серед неповнолітніх.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Блажівський Є.М., Козьяков І.М., Книженко О.О., Литвак О.М. Моніторинговий кримінологічний аналіз злочинності в Україні (2009– 2013 роки): монографія. Київ: Нац. академія прокуратури України, 2014. 483 с.
2. Генеральна прокуратура України: статистична інформація щодо кримінальних правопорушень URL: <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>
3. Голіна В.В., Батиргарєєва В.С., Головкін Б.М. Деякі особливості сучасної злочинності неповнолітніх та шляхи її подолання. *Проблеми законності*. Вип. 62. Х.: Нац. Юрид. Акад. України ім. Я. Мудрого, 2003. С. 95-104.
4. Голіна В.В. Кримінологія України: навчальний посібник. Харків, 2014. 513 с.
5. Граб Т.В. Кримінологічна характеристика злочинності неповнолітніх: сучасні тенденції. *Право і суспільство*. 2018. №6 частина 2. С. 173-177.
6. Дзюба А.Ю. Проблеми індивідуальної профілактики злочинності неповнолітніх. URL: <http://lawdep.pu.if.ua/conference2014/articles/dzyuba.pdf>
7. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2007. Кн. 2. 712 с.
8. Йосипів А. О. Загальносоціальна, спеціально-кримінологічна та індивідуальна профілактика злочинності: правові аспекти. *Радник. Український юридичний портал*. URL: <http://radnuk.info/statti/558-kriminol og/15105-2011-01-21-07-20-09.html>
9. Кримінальний Кодекс України від 05.01.2001. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26, ст. 131.
10. Кримінологія : конспект лекцій. Київ : МНТУ, 2021. 40 с.
11. Кузьменко А.С. Кримінологічна характеристика злочинності неповнолітніх. Забезпечення публічної безпеки і порядку в умовах воєнного стану: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 1 липня 2022 року). Донецький державний університет внутрішніх справ. Кропивницький, 2022. С. 206-209.
12. Про профілактику правопорушень: Закон України від 29 груд. 2009 р. *Судова влада України*. URL: <http://cv.court.gov.ua/tu26/6/2358/>
13. Сизоненко А.С. Характеристика неповнолітніх осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. №3. С. 37-44.
14. Статистичні дані стосовно динаміки злочинності в Україні за період 2001-2019 років. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/statistics>
15. Ходимчук О. О. Насильницька злочинність осіб з психічними аномаліями та їх запобігання : автореф. дис... на здобуття ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08 / Нац. акад. внутр. справ України. Київ, 2005. 18 с.

REFERENCES:

1. Blazhivskiy, Ye. M., Koziakov, I. M., Knyzhenko, O. O., Lytvak, O. M. *Monitorynhovyi kryminolohichniy analiz zlochynnosti v Ukraini (2009– 2013 roky) [Monitoring criminological analysis of crime in Ukraine (2009–2013)]*: monohrafiia. Kyiv: Nats. akademiia prokuratury Ukrainy [in Ukrainian].
2. *Heneralna prokuratura Ukrainy: statystychna informatsiia shchodo kryminalnykh pravoporushen [General Prosecutor's Office of Ukraine: statistical information on criminal offenses]*. Retrieved from <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> [in Ukrainian].
3. Holina, V. V., Batorygareeva, V. S., Golovkin, B. M. (2003). Deaki osoblyvosti suchasnoi zlochynnosti nepovnolitnikh ta shliakhy yii podolannia. Some features of modern juvenile delinquency and ways to overcome it. *Problemy zakonnosti - Problems of legality*, 62, 95-104 [in Ukrainian].
4. Holina, V. V. (2014). *Kryminolohiia Ukrainy: navchalnyi posibnyk - Criminology of Ukraine: study guide*. Kharkiv [in Ukrainian].
5. Hrab, T. V. (2018). Kryminolohichna kharakterystyka zlochynnosti nepovnolitnikh: suchasni tendentsii [Kryminolohichna kharakterystyka zlochynnosti nepovnolitnikh: suchasni tendentsii]. *Pravo i suspilstvo - Law and society*, 6 (2), 173-177 [in Ukrainian].
6. Dziuba, A. Yu. *Problemy indyvidualnoi profilaktyky zlochynnosti nepovnolitnikh [Problemy indyvidualnoi profilaktyky zlochynnosti nepovnolitnikh]*. URL: <http://lawdep.pu.if.ua/conference2014/articles/dzyuba.pdf> [in Ukrainian].
7. Zakaliuk, A. P. (2007). *Kurs suchasnoi ukrainskoi kryminolohii: teoriia i praktyka [Course of modern Ukrainian criminology: theory and practice]*. Kyiv: [in Ukrainian].
8. Yosypiv, A. O. Zahalnosotsialna, spetsialno-kryminolohichna ta indyvidualna profilaktyka zlochynnosti: pravovi aspekty [in Ukrainian]. Radnyk. Ukrainnyi yurydychnyi portal - Adviser. *Ukrainian legal portal*. Retrieved from <http://radnuk.info/statti/558-kriminol og/15105-2011-01-21-07-20-09.html> [in Ukrainian].
9. Kryminalnyi Kodeks Ukrainy [Kryminalnyi Kodeks Ukrainy] vid 05.01.2001. № 2341-III. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy - Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2001, 25-26 [in Ukrainian].

10. *Kryminolohiia : konspekt lektsii [Criminology: lecture notes]* (2021). Kyiv: MNTU [in Ukrainian].
11. Kuzmenko, A. S. (2022). *Kryminolohichna kharakterystyka zlochynnosti nepovnolitnikh. [Criminological characteristics of juvenile delinquency.]. Zabezpechennia publichnoi bezpeky i poriadku v umovakh voiennoho stanu: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Kropyvnytskyi, 1 lypnia 2022 roku) - [Ensuring public security and order under martial law: materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (Kropyvnytskyi, July 1, 2022)].* Donetsk derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav. Kropyvnytskyi, 206-209 [in Ukrainian].
12. Pro profilaktyku pravoporushen [On crime prevention]: Zakon Ukrainy vid 29 hrud. 2009 r. *Sudova vlada Ukrainy - Judiciary of Ukraine*. Retrieved from <http://cv.court.gov.ua/tu26/6/2358/> [in Ukrainian].
13. Syzonenko, A. S. (2021). *Kharakterystyka nepovnolitnikh osib, yaki vchyniaut kryminalni pravoporushennia [Characteristics of minors who commit criminal offenses]. Pivdenoukrainskyi pravnychyi chasopys - South Ukrainian legal journal, 3, 37-44* [in Ukrainian].
14. *Statystychni dani stosovno dynamiky zlochynnosti v Ukraini za period 2001-2019 rokiv [Statistical data on the dynamics of crime in Ukraine for the period 2001-2019]*. Retrieved from <https://newcriminalcode.org.ua/statistics> [in Ukrainian].
15. Khodymchuk, O. O. (2005). *Nasylnytska zlochynnist osib z psyhichnymy anomaliiamy ta yikh zapobihannia [Violent crime of persons with mental anomalies and their prevention]: avtoref. dys ... na zdobuttia stupenia kand. yuryd. nauk: 12.00.08*. Kyiv, 2005. Retrieved from http://radnuk.info/statti/558-kruminol_og/15105-2011-01-21-07-20-09.html [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 20.05.2023

УДК 343.121.4

DOI: 10.36550/2522-9230-2023-14-178-182

Канюка Валерій Євгенович,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри безпеки та правоохоронної діяльності
Західноукраїнського національного університету
e-mail: v.kanyka@wunu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-1573-9137>

Олійничук Роман Петрович,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри безпеки та правоохоронної діяльності
Західноукраїнського національного університету
e-mail: r.oliinychuk@wunu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-4228-1384>

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРЕДСТАВНИЦТВА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ

Конституція України передбачає право людини на правову допомогу. Питання захисту прав людини в кримінальному провадженні є сьогодні актуальним, коли відбувається реформування і вдосконалення кримінального процесуального законодавства. Представництво є самостійним інститутом у кримінальному провадженні, воно характеризується певними видами залежно від критеріїв поділу. Класифікація представництва, насамперед, розкриває його сутність та зміст, можливість застосування у тій чи іншій ситуації.

Представництво в кримінальних провадженнях викликає суспільний інтерес науковців і практиків щодо створення механізму захисту прав та свобод, а також виконання обов'язків тих суб'єктів, що звертаються до представника за належним захистом. Адже отримання правничої допомоги в процесі кримінального провадження дає змогу кожному почуватися захищеним у спілкуванні з правоохоронними органами, представниками прокуратури та суду. Захисники також можуть застосовувати процесуальні права осіб, інтереси яких вони представляють, окрім випадків, коли вимагається особиста участь особи.

Слід відмітити, що в кримінальному провадженні можуть мати представників такі учасники: потерпілий, підозрюваний, обвинувачений, свідок, цивільний позивач, цивільний відповідач, а також юридичні особи. Тому вважаємо, що необхідно приділити увагу особливостям надання юридичної допомоги кожному із суб'єктів провадження відповідно до ситуації.

Мета статті - дослідження інституту надання правничої допомоги суб'єктам кримінального провадження через